

PRO NOBIS 2004

LEGIONÁŘI Z KUNŠTÁTSKA

Adolf Cibulka - Kunštát

Adolf Čáslavský - Kunštát

František Halas - Kunštát

Arnošt Kopeček - Kunštát

Theodor Kratochvíl - Kunštát

Josef Řehuřek - Kunštát

Josef Šamšula - Kunštát

Jan Jonáš - Sychotín

František Klimeš - Sychotín

Josef Pálka - Sychotín

František Pěta - Sychotín

Stanislav Štouda - Sychotín

František Drašar - Rudka

Rudolf Fadrný - Rudka

Jaroslav Ondra - Rudka

Josef Dvořáček - Újezd u Kunštátu

Petr Dvořáček - Újezd u Kunštátu

Ludvík Chaloupka - Újezd u Kunštátu

Augustin Slezák - Újezd u Kunštátu

Filip Slezák - Újezd u Kunštátu

František Slezák - Újezd u Kunštátu

Josef Dudek - Petrov

Leopold Hoch - Petrov

Josef Huk - Petrov

Vojtěch Kolouch - Petrov

František Konopáč - Petrov

Josef Pavlů - Petrov

Karel Neubauer - Petrov

Mgr. Eduard Mazálek

PRO NOBIS 2004 ZA NÁS 2004

Ke znovuoživení sousoší " Legionáři "
v Jeskyni Blanických rytířů v Rudce u Kunštátu

Obsah:

Úvodem	3
Stvořitelé díla	4
Socha T.G. Masaryka	7
Příliš mnoho otazníků	9
Jeskyně Blanických rytířů	12
Legionáři	16
V soumraku dějin	20
Příběh pokračuje	23
Ediční pozvánka (vlastně pozvánka)	24
Resumé	27
Obrazová příloha	29

Úvodem

MOTTO:

*“Pronobis nevstoupí do žádných dějin, neboť je věčný,
neznamená pranic ve vývoji lidstva, on jenom...
udržuje nejvyšší hodnoty lidstva a to je skutek tak nadčasový,
že se na něj nejsnáze zapomíná“*

Karel Čapek - Pronobis

PRO NOBIS 2004 - ZA NÁS 2004, je pracovní název záměru, inspirovaného historií a osudem významné kulturní památky v Rudce u Kunštátu, zhodnocujícího její význam v souvislostech roku 2004, roku jedna našeho začlenění do zemí Evropské Unie.

Přiblížím vám tento záměr na dalších stránkách této monografie, kde se seznámíte s osudy tvůrců tohoto díla i s osudy díla samotného. Při psaní jsem vycházel především z doložitelných, dobových, písemných pramenů, fotografií a vzpomínek, shromážděných v archivu rodiny Popelkových, pečlivě utříděných a uspořádaných. Svými vzpomínkami mně vydatně pomáhala paní Zdena Popelková, které bych chtěl na tomto místě poděkovat.

Usiloval jsem o co nejobektivnější zhodnocení pohnutek, motivací a činů protagonistů vyprávění. Neměl jsem čas, prostor ba ani potřebnou erudici k sepsání exaktně přesného, celistvého a vyčerpávajícího pojednání. Nechtěl jsem ve snaze vyčerpat téma vyčerpávat čtenáře. A jestliže do textu vkládám vlastní pocity, uváhy či názory činím tak s vědomím, že s nimi nemusí souhlasit každý. Pokud však zavdají podnět k diskusi či polemice, tříbící nezaujatý pohled na věc, podaří se mi dosáhnout toho, oč jsem usiloval.

Když jsem připravoval text této publikace v červenci tohoto roku, zazářila obloha nad Kunštátem deštěm padajících meteoritů. Jeden z mnoha úkazů, jimiž byl počátek přicházejícího tisíciletí tak štědrý vůči nám všem, kteří jsme se ho dožili a zejména vůči astronomům.

Bylo by možné vymyslet lepší symbolické sepětí mezi dílem, které se v tiché noci tyčilo kousek ode mě a poselstvím věčnosti hvězdného prachu, který přilétá, aby svou září inspiroval jako zákmit náhlé myšlenky, inspirace a touhy, tvořit?

Stvořitelé díla i mnozí z těch, o kterých budete číst nežijí. Ať je jejich dílo místem, kde živi zůstávají.

Autor

Stvořitelé díla

Přesné datum neznáme, ale v roce 1927 se na lesnatém kopci Chlumu u Bořitova setkali dva muži. Jejich osudy se tímto setkáním protnu-ly ve společném bodě. Avšak než se to stalo, musel každý z nich dospět k tomuto bodu svým úsekem životní cesty.

František Burian

“František Burian narodil se 3. ledna 1876 v Louckém dvoře u Olešnice na Moravě, kde jeho otec byl šafářem. Do školy obecné začal chodit v Olešnici a po dvou letech vstoupil do pětitřídní školy v Kunštátě, kam byl jeho otec přeložen.

Po vyjítí ze školy vstoupil do učení na tři léta k Janu Procházkovi, řezníku a uzenáři v Kunštátě. Jako tovaryš pracoval dva roky v Brně. Když mu nebylo ještě ani devatenáct let, vydal se s kamarádem Fr. Doskočilem do světa na zkušenou.

Původně měli namířeno přes Vídeň do Terstu. Ve Štyrském Hradci však našel Burian místo u velké uzenářské firmy, kde zůstal šest let. Po návratu pracoval rok ve Znojmě, odkud se vydal na druhou cestu a procestoval Itálii, Maďarsko a téměř všechny státy balkánské.

Vrátil se do Kunštátu, byl jedním ze zakladatelů Sokola, jehož byl dlouholetým starostou. (Otec jeho byl za toto vlastenecké smýšlení synovo z panské služby propuštěn). Zároveň zařídil se samostatně a začal v malém. Bohaté zkušenosti z ciziny byly příčinou, že dobrá pověst jeho výrobků nesla se daleko široko. Roku 1903 má vedle obchodu ještě hostinec “U krále Jiřího”. Roku 1906 věnuje se pouze svému rozšířenímu závodu a posílá své výrobky zástupcům do Brna, Vídně, Budapešti aj. Dnes z malého kdysi závodu vznikl velkouzenářský podnik, který je znám i za hranicemi.

Za světové války roku 1916 je odveden k 81. pluku do Jihlavy. Za čtvrt roku je však propuštěn z vojenské služby pro krátkozrakost.

Roku 1920-24 je starostou Kunštátu a předsedou místní školní rady.”

Úmyslně jsem začal vyprávění o panu Burianovi citací dobového pramene¹⁾. Jednak pro zachování “genia loci” - ducha doby našeho příběhu a také proto, že autor pana Buriana osobně znal. Nejde totiž vůbec o to, jak je text napsán, ale co obsahuje.

1) E.H. Mezifířský (pseudonym Emila Hejla) - Nejvyšší socha T.G.Masaryka a jeskyně Blanických rytfů v Kunštátě na Moravě. Není-li u dále uvedených citací jméno jiného autora, pochází z tohoto pramene.

František Burian ve svých tovaryšských letech prošel a poznal kus světa. Vídeň, Štýrský Hradec, Itálie, balkánské státy... Jenže on tudy nejen prošel, ale i tvrdě pracoval, učil se a zdokonaloval ve svém řemesle. Ne nadarmo se tehdy říkalo "jít do světa na zkušenou". Poznaná vlastní zkušenost je totiž nenahraditelná. A trvalo to téměř deset let, než se z uzenářského tovaryše stal uzenářský mistr svého řemesla, který našel odvahu, aby začal podnikat "v malém" tedy jako samostatně podnikající a konkurence schopný živnostník. Otevřela se mu tím šance být podnikatelem nebo dokonce velkopodnikatelem, ale to bylo tak asi všechno. Chtěl-li dobýt tuto metu, očekávalo se jaksi samozřejmě, že vytvoří pro své Vážené P.T. zákazníky specialitu, která zaujme trh a kterou se bude odlišovat od svých konkurentů. Zdůrazněme to slovo vytvoří.

Nejste-li pravidelnými strávníky fast foodů znáte tuto specialitu i vy. Moravské uzené. Burianovo moravské uzené, to byla ta specialita, která proslavila jeho podnik doma i v zahraničí. Přičteme-li jeho veřejně prospěšné a nezištné aktivity pro blaho obce (založení Sokola, starostenství obce), rozprostře se nám jeho osobnost v šíři i hloubce, která byla živnou půdou jeho smělých ambicí a tužeb.

V roce 1927, tedy ve svých 52 letech mohl užívat plody své práce a konejšit své sebevědomí všeobecnou vážností a uznáním. Ve světě kolem něj se však odehrálo a odehrávalo tolik událostí. Nových inspiračních podnětů jeho tvořivosti a pracovitosti. Pan Burian byl mužem smělých ambicí. Nechal zrát prvotní střípek nápadu do podoby reálné představy díla. Stejně smělého ambiciózního jako byl on sám. A protože byl i mužem činu, začal se zaobírat myšlenkami, jak svoji představu uskutečnit.

Stanislav Rolínek

"Stanislav Rolínek narodil se dne 9. února 1902 v Bořitově u Černé Hory na Moravě v domě čp. 108 jako nejmladší dítě Františka Rolínka, pivovarského dělníka, a jeho manželky Balbíny. Otec jeho za rok 25. dubna 1903 zemřel. Matka odstěhovala se s dětmi do domu čp. 149, kde jí bylo těžce zápasiti, aby své čtyři děti uživila.

Stanislav, když mu nebylo ani pět let, začal chodit do školy v Bořitově, později do měšťanské školy v Rájci.

V roce 1916 vychodil měšťanskou školu a vstoupil do učení k p. Plhoňovi, mistru čalounickému, nynějšímu továrníku v Černé Hoře. V roce 1919 se vyučil a pracoval zde až do své nemoci do konce ledna 1924, kdy odjel asi na pět měsíců na léčení do Pasek.

Tak začíná příběh Stanislava Rolínka. Introvertního plachého chlapce, kterému osud rozdál poznamenané karty. Věděl, že konec má podobu křížového spodku, zákeřné smrtelné choroby, kterou v sobě nosí. A tak vložil do hry kartu nejvyšší, srdcové eso, svůj talent, dar který dosud nestačil zúročit. Pustil se do hry s vervou hodnou obdivu, přestože tušil, že hraje předem prohranou partii, přestože jeho vklad do hry byl vysoký. Čas. Touha ztvárnit svoje představy mu nedávala prostor pro příkrasy a ornamenty. Jeho tříbící se styl nese znaky toho, co dnes nazýváme "naivní umění". Svěrázného a svobodného vyjádření talentu, čistého až průzračného, osobitého i osobního. Talentu neobtěžkaného balastem nepoznaných a neprocítěných vjemů, názorů či stanovisek. A proč si Rolínek vybral pro ztvárnění svých představ právě kámen? Snad proto, že kameny jsou ve srovnání s lidským životem věčné. Snad proto, že v jejich struktuře naplno procítoval dotek hmotného světa, kterému se pozvolna vzdaloval...

"Plachý umělec počal od té doby navštěvovati lesnatý kopec Chlum, vzdálený od Bořitova půl hodiny. Zde pracoval, aniž kdo o tom věděl na svém druhém díle. Za pomoci hasičské sekyrky a půlky starých nůžek na střihání ovčí vlny vysekával do pískovcové skály husitské sousoší. Když byl asi v polovici díla, byl překvapen při práci hajným a přístup mu do lesa zakázán. Na rozkaz velkostatkáře Mensdorff-Pouilliho z Boskovic nesmělo se mu v práci brániti a Rolínek mohl dále pracovati. Věc nezůstala však v tajnosti."

Z dalekého okolí přicházeli houfy obdivovatelů. O práci mladého talentovaného samouka se začalo hovořit a vědět.

Okolo roku 1927 navštívil toto místo i František Burian. Dva osudy se protnuly v jednom bodě.

Socha T.G. Masaryka

Ti dva se navenek velmi odlišovali, vyhublý do sebe uzavřený mladík a statný rozvázný padesátník. O to působivěji musely probíhat jejich rozhovory. Rolínek zcela určitě neoplýval přemrštěnou sebedůvěrou avšak to, co mu pan Burian zvolna poodkrýval, byla do puntíku promyšlená koncepce velkého díla, na které by se on sám zdráhal sotva pomyslet, přestože o něm nepochybně snil. František Burian si nepochybně víc než Stanislav Rolínek uvědomoval rizika své nabídky. Bude mít mladý a nemocný samouk dostatek zkušeností i sil k dokončení tak náročného díla? Shromáždí on sám dostatek potřebných finančních prostředků? Opíral své jistoty jen o vlastní podnikatelské zkušenosti. Svár nabádavé opatrnosti a nutkavé touhy tvořit, ponechal sám v sobě. Chtěl inspirovat a inspiroval. Rolínek dal své slovo a práce mohla začít.

Na hranicích katastru obce Rudky, deset minut od Kunštátu u silnice z Letovic, stojí tento mohutný pomník.

Dříve byla zde pískovcová skaliska, z nichž nejvyšší bylo asi 5 m. Silnice, která zde probíhá lesem, byla obávaným místem. Lid vyprávěl si o tomto místě různé strašidelné historky. Na jednom stromě byl přibit starý obrázek P. Marie, připomínající jakousi smutnou událost.

Toto místo vybral Burian s Rolínkem, aby zde vytvořili něco tak krásného, velkolepého.

Rolínek chtěl tesati původně Janošíka, ale později se rozhodl pro sochu pana presidenta - Osvoboditele 4 m vysokou.

V červnu 1928 se počalo pracovat.

Bylo postaveno veliké lešení a trhána skála. Když se již obráběla hlava, donesl kterýsi dělník zde pracující novinu, že sochařská škola v Hořicích postaví pomník devět metrů vysoký. Rolínek se nad tím zamyslel a odpověděl: "Tak, ať máme ještě vyšší!"

Práce šla přímo po americku. Třicet dělníků lámalo a vozilo do pozdní noci. Rolínek měl na lešení přilepenou padesátihaléřovou poštovní známku, dle které pracoval. Později měl fotografii pana presidenta, jak stojí na Lažanského náměstí v Brně při hraní státních hymen, když byl návštěvou na výstavě soudobé kultury. Teprve při přesném opracování měl Rolínek bustu p. presidenta - Osvoboditele od boskovického sochaře Fabiánka. Takovým primitivním způsobem, obyčejnými dláty a sekyrkami, byla vytesána tato socha, která je největší v Evropě, z jediného kusu vytvořená.

Pomník sám je 10,5 m vysoký a spočívá na podstavci 3,5 m vysokém, na kterém je letopočet 1928. Hlava sochy měří 1,65 m, rozpětí ramen 3,5 m,

průměr klobouku, který pan prezident drží v ruce, měří 85 cm. Váha sochy byla odborníky odhadnuta na 600 tun.

Z těchto měř si můžeme představit, jaké je to gigantické dílo a jaká to byla ohromná práce a finanční oběť.

Rozpětí vykonané práce se dá těžko odhadnout. Pískovcová skaliska, do kterých byla socha vytesána, byla zarostlá úhornatým porostem, který bylo třeba zkultivovat a upravit rozsáhlými parkovými úpravami. Osadit porostem stromků, květin a okrasných křovin. Vytvořit důstojný areál, jehož korunou bylo dílo samotné. Nasvícené v noci světlem elektrických reflektorů muselo působit a podle dobových svědků působilo úctyhodným dojmem.

Bylo třeba hmotně zabezpečit třicet dělníků a jejich rodiny. Dobrý plat a vůně uzenářských výrobků firmy Burian byly spolehlivou motivací k náročné a rozpětí běžných směn překračující práci. Především a zejména bylo nutné se postarat o Rolínka, který zde snad poprvé v životě dostával tolik potřebnou, pravidelnou, hutnou a výživnou stravu a mohl svobodně tvořit nezatěžován starostí z nouze a nedostatku.

Všudypřítomný pan Burian se staral o všechny a o všechno. Byl nejen inspirátorem, ale i managerem a producentem celého díla. Byl vždy tam, kde měl být a neváhal, pokud to bylo zapotřebí, přiložit ruku k dílu. Přitom i nadále řídil svůj podnik a staral se, aby stále narůstající potřeba financí byla pokryta dostatečným příjmem. Byl vlastně jediný, kdo pracoval bez nároku na mzdu. Ostatně kdo by mu ji platil, když celé dílo bylo financováno z jeho soukromých zdrojů. Jeho odměnou byla (bez nadsázky) nezištná radost z každé dosažené mety na cestě k cíli. Věděl samozřejmě, že zdárně dokončené dílo přinese prospěch a prosperitu celé obci a tudíž i jemu. Nebyl to marnotratný snílek, ale reálně uvažující muž, který svou tvořivou vizi dokázal promítnout do mnohem širších souvislostí.

Nebyl by to však člověk z masa a kostí, kdyby nepocítil malé, soukromé, nikdy nahlas nevyřčené a proto nikde nezaznamenané, lidsky pochopitelné přání. Myslím, že není těžké ho uhadnout.

Příliš mnoho otazníků

“Za zvuků národních hymen se kloní prapory a všichni napjatě obrací svůj zrak k soše, kde se pomalu rozhrnuje opona” ... je čten telegram panu prezidentovi ... Byli zde návštěvníci téměř z celé republiky, ba i hosté ze zahraničí.”

Odhalení sochy prezidenta Masaryka bylo bezpochyby událostí, překračující místní význam. Byla mu věnována mimořádná pozornost v tisku a to nejen tuzemským, ale i zahraničním. Monumentální socha vytesaná ve skalním masivu neměla v Evropě obdobu nejen co do rozměrů, ale ani tématicky.

“... první prezident neveliké republiky v srdci Evropy má svůj největší kamenný pomník z jediného balvanu vytvořený ve volné přírodě mezi milujícím ho lidem Moravy”, píše čechoamerický list “Svornost” v New Yorku 24. IX. 1928.

T.G.M o svém pomníku nepochybně věděl. Přesto ho však za svého života nikdy osobně neshlédnul, i když ho bez pochyby znal z fotografií a koneckonců mu byl o jeho odhalení zaslán osobní telegram. Největší přání dvou spolutvůrců tohoto díla a nejen jejich zůstalo nenaplněno.

Proč?

Důvodů by se dala najít jistě spousta. Pracovní zaneprázdnění, bohatý oficiální program vyplývající z povinností hlavy státu, pečlivě promyšlený a bedlivě sestavený prezidentskou kanceláří. Obdobných žádostí vyjadřujících lásku a obdiv “...k našemu drahému tatíčku - Osvoboditeli T.G. Masarykovi” a žádajících jeho účast na té či oné oslavě vyjadřující vlastenectví a hlubokou loajalitu k vedení mladého státu bylo mnoho. Snad až příliš mnoho, zvážíme-li, že žádaný byl ve věku, kdy většina lidí užívá zaslouženého odpočinku. Snad až příliš mnoho, zvážíme-li, že v pozadí těchto oslav patrně nebyla vždy jen potřeba masové demonstrace horoucího vlastenectví.

Třista let historie národa spojené, s rakousko-uherskou monarchií se podepsalo na osudech a kariéře velké spousty lidí, neboť ne každý “úpěl pod jhem dvouhlavé orlice” a zejména v řadách státních zaměstnanců pod penzí, žijících celkem blahobytným a poklidným životem, se příliš protimonarchisticky nesmýšlelo. S výjimkou prokazatelných denunciantů, zrádců a zkompromitovaných kariéristů, kteří byli souzeni, odsouzeni a potrestáni, si mladá republika nemohla dovolit masovou čistku v řadách byrokracie, justice a samosprávy. Vyhodit vcelku bezvýznamné avšak výkonné úředníky a zaměstnance s dlouholetou

praxí, jejichž jediným prokazatelným prohrěškem bylo štemplování spisů císařskorakouským razítkem bylo nemožné.

Dále zde byla nezanedbatelná skupina lidí, kteří si celkem snadno dovedli spočítat, že nová doba nabízí nové příležitosti. Jaké?

Chceme-li si nalít pohár čistého vína, nesmíme přehlédnout špetky kalu na jeho dně zejména, když se otřesem rozvíří až k hladině. V mohutném a hlasitém hurá těch, kteří chtějí být slyšeni, je třeba obezřetně rozlišovat i hlasy těch, kteří potřebují být slyšeni.

T.G.M. tohle všechno věděl. Byl to vzdělaný, zkušený a moudrý člověk. Byl ale také v letech, kdy chvíle rozjímání a stále vzácnějšího klidu přináší nejen osvěžení mysli, ale i úlevu. Nebylo by proto divu, a bylo by to dokonce lidsky pochopitelné, že ho monotónní vlajkoslávy, plamenné avšak bezduché a stále stejné projevy a mávání třepetek unavuje. Prostě mu lezou na nervy. Byl mužem ducha a oč volněji se asi cítil ve chvílích svého mlčenlivého "špekulování", jak říkal, nebo třeba mezi pátečníky, kteří v čele s Karlem Čapkem svými bystrými postřehy a názory jitrily i očišťovaly jeho mysl jako blahodárná koupel.

Všechny tyto důvody by ve svém souhrnu mohly poskytnout dostatek látky, abychom mohli zodpovědět otázku - Proč prezident Masaryk nikdy osobně neshlédl svoji sochu v Rudce u Kunštátu. Je tu však ještě jeden důvod. I když se na první pohled nejvíe jako klíčový je přinejmenším pozoruhodný.

Socha je symbolem úcty, kterým vzdáváme hold pamětihodné osobnosti a je jen velmi málo obvyklé, je-li budována za života toho, jehož památku má zvěčnit.

Zkusme se vžít do pocitů člověka, stojícího tváří v tvář své soše, notabene soše v nadživotní velikosti. Člověka v hloubi duše skromného, přemýšlivého a bohatého vědomím lidské omylnosti. Jak zhodnotit své zosobnění v nadživotní velikosti? Co říct? A s jakými pocity? Ze všech emocí a postojů se v takové situaci zdá být nejméně nejvíe jeden jediný.

Rozpaky.

Profesor Masaryk byl muž, který mnoho zažil a který mnoho věděl. Věděl o své soše a uvědomoval si velmi přesně, že takovýto projev díkuvzdání je nesporným triumfem talentu a píle.

Nesouměřitelným s transparenty nad hlavami členů okrašlovacích spolků, byť stvořených ze stejných pohnutek. Jak tedy přistoupit k tomuto dílu? Pakliže cítil rozpaky nad tématem monumentu, zbývalo jediné - ocenit ho jako umělecké dílo. A tak s rozhodl se svěřit Rolínkův talent k posouzení odborníků.

"... v říjnu 1929 byl dán Rolínek na náklad pana presidenta - Osvo-

boditele do Akademie výtvarných umění v Praze, kde byl žákem prof. O. Španiela”.

A co další protagonista našeho příběhu pan František Burian?

V dopise, který mu napsala přítelkyně prezidenta Masaryka paní Sedlmayerová a který se dochoval, je v souvislosti s cestou pana prezidenta po nedalekém okolí Kuštátu napsána věta:

“Budu k Vám úpřímná: vím, že Vás stihá lidská závist a malichernost. Lidé Vám vyčítají ctižádost a Bůh ví co. To pramení z našich malých poměrů. Lidé druhému člověku nepřejí trochu blahobytu, nemohou se smířit, je-li kdo lépe situován, podezřívají, je-li kdo obětavý... Víím, že jste čestný a jste-li ctižádostivý - prosím. Ctižádost je dobrá vlastnost: z ní vzešlo mnoho děl uměleckých a i jinak velikých. Všichni Češi měli by být ctižádostiví, aby pomohli ku cti celému národu. Všichni, kteří pracujeme doma nebo v cizině”.

Ten dopis nebyl napsán dnes, ale v roce 1929. Končí slovy:

“...Prosím sdělte mi, zda-li jste byl a jak panu prezidentovi představen? “

Další otazník. Na ten ovšem známe odpověď. Nebyl. Zástup potřebnějších, kteří panu prezidentovi byli představeni, byl patrně velmi početný. Pan Burian přišel o příležitost k osobnímu pozvání profesora Masaryka k návštěvě Rolínkova i svého opus magma. Velkolepého díla, které shlédly a obdivovaly tisíce návštěvníků z domova i ze zahraničí.

Profesor Masaryk, prezident - Osvoboditel, tedy svou monumentální sochu (v roce 1929 ani později) nikdy osobně neviděl. To je nezvratný fakt.

Faktem je i to, že místo, kde toto obdivuhodné dílo už dnes připomíná jen dodatečně vytvořený státní znak, fragmenty sochy, fotografie v archívu a střípky dobového filmového záznamu, nenavštívil doposud žádný z úřadujících československých a českých prezidentů.

Jeskyně blanických rytířů

Ztvárněním sochy prezidenta Masaryka nemělo dílo skončit. Snad již při úpravách okolí sochy se zrodila domněnka, kterou bylo nutno ověřit, že v její těsné blízkosti se nachází další pískovcový masiv. Měření nebo spíš předpověď přivolaného proutkaře zněla velmi nadějně, ale o kvalitě kamene uvnitř masivu a jeho přesném rozměru nevěděl nikdo nic. Ostatně i socha prezidenta byla původně zamýšlena jako poprsí. Stačilo však zvolit jeho větší proporce a socha celé postavy by se brodíla po kotníky v hlušině. Bylo nutné opět riskovat. Z obnažené části masivu vytesal Rolínek se svými spolupracovníky obrovitého lva - symbol našeho státního znaku - střežícího cestu k prezidentově soše. Čtyři metry vysoká socha vznikla počátkem roku 1929. Rolínkovo zaujetí tvorbou mu poskytovalo zapomnění na jeho podivnou hru s osudem. Avšak pan Burian sledoval s obavami náhlé zhoršení jeho zdravotního stavu. Rolínek musel podstoupit svou druhou léčbu v sanatoriu.

V době jeho nepřítomnosti se začalo mluvit a také psát o chystané návštěvě prezidenta po blízkém okolí a nevyklučoval se ani jeho "zájezd²⁾ do Kunštátu". Pan Burian Rolínka informuje a ten odpovídá ve svém dopise ze dne 16. května:

"... že by byl zájezd tak brzy, to jsem nečekal. Ale pomýšlení na to vše budí u mě skoro hrůzu. Nevím skutečně, jak se mám v téhle věci zachovat. Jak mne znáte, nejraději bych zůstal skryt... Také nevím zda mě ošetřující lékař pustí, jelikož mám zde poručeno zůstat tak dlouho, jak to bude můj stav vyžadovati."

Nejmocnějším spojencem každého lékaře je pacientova vůle bojovat s chorobou. Plachého introverta však pobyt v sanatoriu deprimoval. Bylo třeba ho povzbudit a dát mu chuť do života. Do hry bylo třeba vložit jeho poslední a nejsilnější trumf. Srdcové eso. Jeho lásku k umění. Paní Sedlmayerová se radí o Rolínkovi s panem prezidentem. Píše osobní dopis prof. Španielovi. Podobný dopis píše na její doporučení i pan Burian. Přestože zkoušku rozhodující o jeho přijetí musel podstoupit sám, bylo třeba mu usnadnit cestu. Ti co ho důvěrně znali, věděli, že by sám nenašel dost odvahy. A tak se prakticky hned po svém návratu ze sanatoria vydává do Prahy. V dopise panu Burianovi píše:

"Do Prahy jsem přijel v úterý t.j. 8.10. Ihned jsem si našel předem byt a akademii, kam jsem měl jít ke zkouškám. Maje za to, že to bude

2) stejné slovo používá v souvislosti s očekávanou návštěvou T.G.M. v Kunštátě ve svých dopisech i paní Sedlmayerová

zkouška ústní, počítal jsem, že poslední den stačí. Ale chyba - byla to zkouška v modelování a ta se dělá 3 dny. Profesor Španiel tam právě ten den vůbec nepřišel. Byla to smůla. Přesto jsem tam šel ještě ve středu a konečně jsem se ho dočkal. Přesto že už bylo pozdě, mě nechal udělat zkoušku a přijal mě. Tak jsem počal nový život.

Ráno jdeme do akademie kde modelujeme podle živých modelů, odpoledne volně můžeme komponovat, a pak jsou přednášky obyčejně od 4 - 6 - anatomie v patologickém ústavě, dějiny umění a nepovinný předmět nauka o slohu jako pro 1. ročník... Celkem je více vůle, nic nuceného.

Dle vyřízení z kanceláře p. presidenta jsem se nemohl dlouho dočkat. Peníze co jsem měl jsem utratil (zde jenom planou) a v nejkritičtějších okamžiku přišel dopis od paní Sedlmayerové, že se mám dostavit do kanceláře pana presidenta k dr. Říhovi, kulturnímu referentu, který spravuje věci studijní a pod.

Teď, co ten dopis píše, je už mně hej. Jsem v Masarykově studentské koleji v Dejvicích. Dostanu zde stravu, byt, otop, světlo, lázně, vše je zde. Čítárny, klubovny, obnos 400 Kčs měsíčně vyrovná kancelář pana presidenta. Ku konci roku musím podat ovšem vysvědčení o prospěchu. Na útratu a nějaké maličkosti si ovšem budu musit něco přivydělat. V sobotu máme volno a tak doufám, že se zde protluču. Když jsem se dal na vojnu, budu bojovat. Poznal jsem ale, že se musím moc a moc ještě učit než ze mě něco bude. Měl jsem z toho strach, když jsem přišel do akademie a uviděl ty krásné věci tam. Profesor Španiel není tak zlý jak se zdá. Přijměte můj dík za vše, co jste pro mě učinil."

Sochařský samouk z Bořitova vstoupil na akademickou půdu. Neměl sice průpravné středoškolské vzdělání avšak vysoké školy uměleckého zaměření (to platilo tenkrát i dnes) mohou přijmout posluchače bez maturity, prokáže-li mimořádný talent. Ten Rolínek prokázal. Studium zejména teoretických předmětů však pro něj bylo obtížnější. Chtěl-li úspěšně zvládnout předepsané zkoušky, musel si doplňovat i ty vědomosti, které by mu dala střední škola. O to pilněji musel pracovat.

Ani pan Burian nezahálel, pokračoval se svými dělníky v ražbě labyrintu umělé jeskyně, která byla zahájen již v době dokončení monumentálního lva a měla zpočátku spíš průzkumný charakter. Kdykoliv mohla být předčasně ukončena nárazem na zeminu nebo zborcením klenby, ale pískovcový monolit ani tentokrát nezklamal. Myšlenka, se kterou se do této práce pustil a o níž se zmiňoval spíš kuse, začala zrát do podoby reálného nápadu. 9. listopadu 1929 píše:

Milý pane Rolínek, konečně jsem se dočkal od vás zprávy. Těší mě,

že jste v koleji. Tam se budete mít dobře. Jen si hledte studií. My pracujeme nyní na zvětšení jeskyně, kde by se dali uvnitř vytesat Blaničtí rytíři. Bylo by to krásné a historické. Mohl byste vždycky o prázdninách nějakého vytesat. S pozdravem váš Burian.

Rolínek odpovídá obratem ihned po doručení zprávy 13. listopadu 1929:

“Vážený pane Buriane, děkuji Vám za Váš dopis, který jsem obdržel. Ten Váš návrh je velkolepý jako všechny dosud ostatní. Ovšem musel byste mně dát instrukce, jak bude jeskyně veliká, kolik rytířů a v jaké velikosti a podobně. Dalo by se do prázdnin všechno navrhnout a vypracovat. Modely ovšem bych musel udělat jen malé a lehké, by se daly lehce a bez námahy přivézt nebo poslat... Dnes dostal jsem dopis od p. Jelínka z Boskovic, v němž mně píše vyzván mor. zpravod. “Svornost” v Chicagu, by napsal další článek, jak letos vznikl ten lev, jakými nástroji a pod. ... Obnos peněžitý, jež jste mi zaslal za nějž Vám srdečný vzdávám dík, (podtrženo Stanislavem Rolínkem) mně přišel velmi vhod, jelikož nebudu muset tak nutně a pilně shánět práci k přivydělání.

Tedy čekám jen na Vaše instrukce, abych mohl celou věc náležitě prostudovat. Zde si lehko najdu pomocné historické prameny.”

Tento dopis stojí za povšimnutí hned z několika důvodů. Jeho rukopis je dynamičtější než dopisy předchozí. Nápad Rolínka nepochybně emotivně zaujal. Také zmínku o nástrojích s nimiž v počátcích pracoval (hasičská sekyrka a půlka starých nůžek na stříhání ovčí vlny), které byly v mnohem pozdější době prezentovány jako symbol nouze chudičského proletářského samouka, je třeba uvést na pravou míru. Akademický sochař Sergej Kulina mi při práci na rekonstrukci sousoší Legionáři ukázal, že i dnes používá ne sice tytéž, ale jim podobné nástroje. Vysvětlil mi rovněž a názorně předvedl, že na opracování pískovce s proměnlivou tvrdostí a zrnitostí jsou téměř ideální. Za zmínku stojí rovněž moje osobní zkušenost, kterou jsem získal při sledování jeho práce. Ovzduší v jeskyni si zachovává nezávisle na počasí trvalou, přirozenou vlhkost, která pohlcuje prach. Rolínek zde tedy nepracoval v silikózním, plíce hubícím prostředí (rovněž často citovaný omyl). A co se týče zmínky o “obnosu peněžitém”, která se vyskytuje i v dalších Rolínkových dopisech, dovolím si nesouhlasit s hypotézou, vyslovenou v letech sedmdesátých, že si pan Burian Rolínka uplácel nebo chcete-li zavazoval k vytvoření díla. Neměl tu nejmenší jistotu, zda se Rolínkův zdravotní stav do té doby opět nezhorší natolik, že dílo vůbec započne, ba ani jistotu, že se započetí díla dožije. Pan Burian zaslal studujícímu Stanislavu Rolínkovi peníze na přilepšenou a činil tak z pohnutek ne-

sporně ušlechtilějších než byly argumenty těch, kteří jeho pohnutky hodnotili.

Rolínek úspěšně ukončil studium prvního ročníku Akademie výtvarných umění v Praze v červnu 1930 (viz jeho vysvědčení ze dne 25. června). Vrátil se do Kunštátu a začal pracovat na jeskynní jezdecké soše sv. Václava v nadživotní velikosti, v níž zúročil bezesporu i své vědomosti a zkušenosti získané studiem. Vytvářel své nejzralejší a umělecky nejhodnotnější dílo. Bohužel poslední. Tušil, že jeho dny jsou definitivně sečteny.

“Já dodělám sv. Václava a on dodělá mne” svěřil se panu Burianovi. Měl bohužel pravdu.

Témata dalších námětů, jimiž bude osazena Jeskyně Blanických rytířů byla vybraná a v hrubých obrysech rozpracovaná. Socha, jejíž jméno jeskyně nese - Blaničtí rytíři -, byla prakticky hotová. Rolínek několika tahy dotvořil rysy obličejů. Autorem díla však v pravém slova smyslu nebyl, přestože jeho jméno bylo leckde spojováno právě s tímto dílem, když se o ní hovořilo jako o Rolínkově jeskyni Blanických rytířů. Stejně to bylo i s jeho zásahy do ostatních soch. Dnes už nezjistíme nakolik, či zdali se podílel na jejich tvorbě. Věděl, že toto dílo, které započal nedokončí. V říjnu Rolínek definitivně ulehnu.

Pan Burian se ocitl v nelehké situaci, ale na Rolínka nezapomněl. Paní Balbína Rolínková, Stanislavova matka, mu později (již po jeho smrti) napsala:

“já jsem jí to všechno napsala (paní Sedlmayerové - pozn - em -), že jste jej nechál pojistit, že nemusel při své nemoci žádnou bídu trpět. Do Prahy už jet nemohl, jak na začátku října uleh, že víc nevstál, že ležel celých 9 měsíců”.

Zmíněné “nechál pojistit” znamená postaral se o jeho hmotné zabezpečení. Pojišťovací agent, který by uzavřel smlouvu na život s umírajícím člověkem, by musel být šílený.

Pana Buriana čekalo nelehké rozhodnutí. Dílo, které mimo jiné dávalo práci a výdělek desítkám zkušených dělníků, nemohlo zůstat torzem. Světem navíc otráasala hospodářská krize a jeho nastrádané finanční zdroje nebyly bezedné. Jeskyně musela být zpřístupněna veřejnosti a působit co nejucelenějším a přitažlivým dojmem. Autor koncepce Jeskyně Blanických rytířů a Rolínkův inspirátor se stal spolutvůrcem díla. 20. května 1931 zasílá Rolínkovi pohlednici Jeskyně se slovy:

“Milý pane Rolínek. Posílám Vám poslední práci mou v jeskyních. Dělal jsem co bylo možno. Potřeboval bych Vás, kdy přijedete? Váš Burian”.

Pan Burian byl zcela jistě informován o skutečném zdravotním stavu svého spolutvůrce. Rolínka nepochybně potřeboval a jen on sám věděl, jak naléhavě. Jeho dotaz kdy přijede však byl spíš povzbuzením umírajícího člověka. Víra v jeho zotavení byla vírou v zázrak.

Stanislav Rolínek zemřel ve svém rodném domku v Bořitově 11. července 1931.

Přestože jsem se dosud bránil vyslovení pocitu, který se mne zmocnil nad stránkami jejich korespondence, musím ho vyslovit právě teď. Přestože nemám sebemenší důkaz, že byl vysloven nahlas mezi nimi.

Pan František Buran neztratil jen spolutvůrce, ale i přítele. Zůstal sám.

Legionáři

Hlavním tématem pojetí výzdoby jeskyně (i když ne jediným - viz říše trpaslíků) jsou legendy (sochy Blanických rytířů) symboly (svatováclavská koruna) a postavy (sv. Václav) dějin českého národa. Sepětí minulosti s přítomností, tedy s dějinami mladého, svobodného Československa, vyjadřovalo sousoší "Legionáři", dílo Františka Buriana. Byla to připomínka hrdinství mužů, kteří dobrovolně bojovali za území, kde se nacházely jejich domovy, za svobodný Československý stát a to v době, kdy jeho přesná podoba začala být teprve zakreslována do mapy poválečné Evropy. Ti kteří se vrátili vyprávěli nebo psali. Jeden z nich, učitel Josef Dudek³⁾, italský legionář, popisuje ve svém deníku vstup do tvořícího se československého vojska:

"25. dubna. O 10. hod. dopoledne jako obyčejně je radunata - apel. t.j. shromáždění všech k rozkazu a sčítání. Ještě nebylo hlášení skončeno, když vešel do dvora náš major s jakýmsi pánem v civilu. Směřuje k nám. Hubený civil se nám představuje jako zástupce Národní rady českosloveneké dr. Lev Sychrava. Nadšeně jej zdravíme.

Přináší zvěst, že smlouva o utvoření čl. vojska v Itálii byla 21. dubna - ve výroční den založení Říma - podepsána. Na to dekret předčítá a vysvětluje a hned na odpoledne ohlašuje odvod. Jeho sdělení přijato je s bouřlivým voláním slávy Itálii a Bohemii. Do tohoto jásání přichází jakýsi italský generál s bílým vlajícím plnovousem, poměšší, statné postavy. Dr. Sychrava nám jej představuje jako generála Grazianiho, velitele naší armády v Itálii, jež se má hned utvořit. (V původním rukopi-

3) jeho jméno, které je vepsáno do seznamu legionářů z Kunštátska pod pamětní deskou, bylo otištěno v úvodu této publikace, kde je vedle jeho jména uvedena rodná obec Petrov. Přiženil se však do Sychotína, kde dosud bydlí i jeho vnuk. Jsme si vědomi, že legionářů, jejichž životy s Kunštátskem souvisí je mnohem víc. Přesné zmapování jejich osudů je úkolem pro historika.

su je vlepen novinový výstřižek s portrétem Grazianiho a textem konvence mezi italskou vládou a Národní radou Zemí Československa).

Generál Andrea Graziani se uvádí pozdravem "Na zdar"! Po hromotném "Zdar!" má k nám kratičký proslov, který počal slovy: "Ho pugno di ferro, ma il cuore mio e vostro - io samo Czechoslovacco", t.j. "Mám pěst železnou, srdce mé však patří vám - jsem Čechoslovák". Loučí se slibem, že bude řídit odpolední odvod a odchází. Při lékařské prohlídce jsem uznán prozatím k lehčí službě, neboť následky loňského neduhu dosud nezmizely. Jsem hubený, ale cítím se jinak zdrav. Znovu podepisuji prohlášení, že dobrovolně vstupuji do Československé armády za hranicemi (jednotná ve Francii, Rusku a Itálii) a pak skládáme slib Národní radě československé do rukou dr. Lva Sychravu. Zní:

"My vojáci revolučního vojska, utvořeného daleko za hranicemi naší vlasti, rozbíjíme navždy pouta, jež nas vázala k Habsburkům a říši rakousko-uherské a vzpomínáme křivd staletí dodnes nepomstěných, a před svým národem, nyní zastoupeným Československou národní radou, skládáme tuto slavnostní přísahu: Ve jménu národní cti, ve jménu všeho toho, co nám jako Čechům a Slovákům je nejvýše svato, přísaháme, že bojovati budeme po boku svých spojenců proti všem našim nepřátelům do té doby, dokud naše země české i slovenské nesplynou v samostatný stát československý, dokud národ náš v našich zemích nebude úplným pánem svých osudů. Jako věrní bojovníci, nesouce ve své krvi dědictví našich slavných dějin a vždy jsouce pamětlivi nezapomenutelných hrdinských činů našich národních mučedníků i našich husitských vojevůdců, slibujeme jich býti důstojni, nikdy z boje neutíkati, nijakému nebezpečí se nevyhýbati, rozkazů náčelníků svých poslouchati, své prapory a odznaky ctíti, nepřátel o milost nikdy a za žádných okolností neprositi a se zbraní v ruce se nevzdati, bratr bratra milovati a v nebezpečí chrániti, smrti se nelekati a za svobodu národa i vlasti své vše i život položit. Bez jakéhokoliv nátlaku svobodně rozhodnouti, tak podle této přísahy budeme jednati".

Tak jsme přísahali. Jsme teď československými vojáky. Naším vůdcem je tatíček Masaryk, jsme jeho dětmi.

Přípravy k zítřejšímu odjezdu do vojska jsou hotovy v několika okamžicích. Dle slov Sychravových budeme zařazeni do vojska dle svých šarží rakouských pouze prozatímně. Teprve až se kdo osvědčí, bude mu v českém vojsku hodnost potvrzena. Kdo by své funkce dle nynější hodnosti správně nezastával, bude dále konati službu jako řadový voják. Jinými slovy: každý si musí v našem vojsku své místo zasloužit a vysloužit. Večer jdeme všichni odvedenci - je nás 80 - do kanceláře velite-

le tábora, kde nás čeká nový velitel, generál Graziani... po hloučcích vcházíme do brány Fonte d'Amore, svobodní vojáci českoslovenští.

Složili přísahu daleko za hranicemi své vlasti avšak cestu domů bylo třeba vybojovat. Vedla nástrahami znetvořené lidské vynalézavosti, kulometnou palbou, bombovými útoky a mlhou vražedného yperitu či jeho sourozence, lewisitanu, smrtícího plynu s vůní kakostu. Smrt, zmrzačení, zhoubná nemoc - to byla cena, kterou byli připraveni zaplatit. Bojovali zavázáni dobrovolnou přísahou, aniž věděli, kdy a zdali vůbec svou vlast spatří. Ceta domů byla dlouhá a těžká. Legionář Dudek, který vstoupil na území Československa skoro přesně po osmi měsících měsících ode dne složení přísahy do svého deníku napsal:

"Vyskákali jsme z vlaku, seřadili se a již zahlaholilo radostné "Kde domov můj". Br. Potěšil jako velitel přijímá rozpačitě jakousi deputaci a není pohnutím schopen odpovědět na uvítací proslov. Nikomu z nás není do řeči, když nás vlak unáší dále k Budějovicům. Jen se rozhlížíme po zasněžených pláních osvobozené země. Na nádraží v Kaplici setkáváme se s přítelem ze studií, podp. Bujnochem, který je tu staničním velitelem. Raduje se, když vidí ukázněné vojsko a stěžuje si hned, že nemá spolehlivého vojáka. Na kotli a k výplatě má stav velký, ale na službu a na hlídky do okolí nemůže sehnat vojáka. Na rozkazy mu odpovídají: "Půjdeš-li s námi, půjdeme". To by se musil roztrhat. Je jediným důstojníkem u roty a má na starosti dráhu až po hranice. Jinde prý jsou poměry ještě horší. Valně nás tyto zprávy nepotěšily. V Budějovicích je velké vítání. Družičky v krojích, hudba, mnoho řeči a pro každého vojína párek. Po oslavné poesii přišla próza. Máme prý vystoupit z vlaku, ale ubikaci pro nás nemají. Proto zůstaneme ve vlaku i na noc. Někteří hoši si zašli do města na obhlídku.

23. prosince. Ráno je plno řeči o uřezávání hvězdiček, s nimiž se množství důstojníků nemohlo dosud rozloučit. Blýská prý se jich na promenádě německého města plno. Zaspali, nebo čekají, že se staré "zlaté" časy vrátí? Není divu, že to naše hochy "píchá". Po poledni jedeme dále ve svém vlaku přes Veselí-Mezimostí a Jihlavu k Brnu. Vlak se vleče pomalu, na vyzdobených nádražích všude družičky, kytice a řeči, až to unavuje. Před večerem jsme v Brně. Nocovat budeme ve vlaku... třiatřicátníci před námi dali se strhnout k nerozváznému "bílení", t.j. rozbíjení německých tabulí a nápisů, aby v tom naši nepokračovali.

24. prosince. Rota dostala dispoziční k ubytování v Kelčanech u Kyjova. Směřujeme tedy přímo na Slovensko. Dostávám dovolenou na do-léčení. Odebral jsem se do nemocnice.

Po lékařské prohlídce jsem si hned vyžádal dovolenou. Chci být na

Štědrý den doma. Nejbližším vlakem jedu. Ve Skalici naložil mě i s kufry již za soumraku p. Staníček do kočáru a zavezl mě do Sychotína. Fanda žehlila límce a plakala... Radostnější Štědrý den jsem si nikdy nepředstavoval. Plakala, že nemá o mně již dlouhé měsíce zpráv. Náš kurýr v Linci byl přepaden a veškerá zavazadla i naši poštu mu vzali. Za tmy již vydal jsem se pěšky domů k rodičům do Petrova. Maminka vydávala právo z pekárny koláče, jak bylo u nás před svátky zvykem... To bylo překvapení, radosti, divení, vyptávání, vyprávění a vzpomínání dlouho do noci! Po čtyřech letech jsem zase o Vánocích doma s rodinou pohromadě. Jen bratr Jeník schází. Dle zprávy Červeného kříže někde v Rusku zahynul. Dle posledních lístků bojoval jako voják u kavkazských střelců č. 5 - byl tedy bezpochyby také dobrovolníkem.

Tři týdny dojíždím do Brna k ošetřování. Dny v nemocnici se dlouho vlekou. Proto jsem většinou doma, vlastně u Fandy. Ta šije a šije, aby pomohla uhájiti živobytí v rodině, jež je válkou těžce poškozena. Noviny píší o návratu legionářů z Francie a Itálie. Název, proti kterému jsme se v Itálii bránili, nám dává národ sám. Od roty nemám zpráv, ale z novin se dovídám, že italští legionáři obsazují po etapách Slovensko. Že to není bez bojů, je přirozené. Musím za nimi.

19. ledna. Dnes mi rodiče Fandini slíbili, že mi ji dají za ženu. A tak slavíme tiché zasnoubení a večer jdeme k muzice. Protože bych se rád věnoval svému povolání co nejdříve, podávám si k ministerstvu národní obrany žádost na propuštění, abych neztrácel čas pro postup a abychom se s Fandou mohli vzít. Nejkrásnější léta jsou stejně ztracena. Jen když alespoň zdraví zase slouží. Zažívání je zase v pořádku a leptavé účinky yperitu zmizely téměř beze stopy.“

Hrdinství legionářů bylo neoddelitelnou součástí počátků rodícího se mladého, samostatného státu. Ti kteří poznali útrapy boje za svobodu a nezávislost, zde žili, pracovali a vzpomínali mezi svými sousedy, známými, spolužáky, mezi svými rodinami. Burianova socha měla v jeho pojetí celého díla svůj logický, historický i aktuální význam.

Význam, jehož poselství zaznívalo o to naléhavěji, čím víc se nad Evropou zatahovaly mraky, zčernalé hrozbou další světové války, k níž byla ta první pouhou předehtou.

V soumraku dějin

Po Rolínkové smrti František Burian usilovně pokračuje v dokončení díla. Se svými dělníky dotváří jeskyni Blanických rytířů a upravuje arboretum v areálu sochy a jeskyně, v jehož těsné blízkosti staví Burianův pension (dnes pension U sochy). Na vrchu Milenka buduje 16 metrů vysokou rozhlednu. Téměř šedesátiletý muž pracuje s elánem, který by mu mohl závidět leckterý třicátník. Jeho energizující tvořivost a pracovitost ilustruje drobná epizoda zachovaná ve vzpomínkách jeho pamětníků. Před rozhodnutím o nejprůhodnějším umístění rozhledny si zapůjčil od místní hasičského sboru vůz s vytahovacím žebříkem, aby našel na kopci Milenka nejvhodnější místo, ze kterého byl ten nejlepší výhled na okolí Kunštátu. Jeho vynalézavost a nezlomnost měla být v brzké době vystavena té nejtěžší zkoušce.

Na počátku druhé světové války byl doručen tehdejšímu protektorátnímu úřadu v Boskovicích dopis. Obsahoval stručné upozornění, že socha prezidenta - Osloboditele a sousoší Legionáři má pro Čechy příliš symbolický význam. Pisatelem dopisu byl Čech, vlastně poctivě smýšlející a bdělý Čech, možná ani ne tak docela čistokrevný Čech, prostě zrůda, pro kterou má historie útlaku a zrady jméno jediné, na rozdíl od skutečného vlastního, snadno zapomenutelného jména, jméno celosvětově srozumitelné a stručné - kolaborant.

Pan Burian se snaží zachránit, co se dá a nechá prezidentovu sochu zazdít atrapou cihlového domku. Příliš mnoho lidí však vědělo, co je ukryto za zdmi tohoto bizarního stavení. Kolaborant je nespokojen. Má snad pocit, že se mu svým udáním nepodařilo upoutat vážnou pozornost? Ne snad k dílu, ale ke své osobě? Následuje další udání a s ním přichází tentokrát důrazný a potupný rozkaz. Desetimetrová plastika bude odstraněna a zničena. Na vlastní náklady pana Buriana. Následuje druhý zoufalý pokus o záchranu díla. Poprsí sochy bylo rozřezáno na několik kusů a ukryto na bezpečném místě. Víra, že dílo bude jednou znovusestaveno a rekonstruováno, byla definitivně zmařena posledním udáním. Úkryt fragmentů sochy byl odhalen a dílo definitivně roztlučeno palicemi na kusy. Stejný osud postihl i sousoší Legionáři. Z toho se podařilo najít alespoň pár poničených fragmentů, ale socha prezidenta - Osloboditele byla nenávratně zničena. Kolaborant odvedl dokonalou práci. Úředník německé správy mu pochvalně poplácal rameno a nešetřil opojnými slovy uznání a chvály, po kterých jeho pokřivená duše tolik prahla. Zrada mu dala pocit vlastní důležitosti, tak tedy zrazoval. Poválečný soud byl krátký a zločiny, mezi nimiž nechyběla

vina za popravu spoluobčanů, prokázané. Poslední, kdo se dotkl jeho ramene byl kat, když vykonával vyneseny ortel.

Pan Burian nesl zkázu díla, kterému věnoval tolik sil a nadějí, velmi těžce. Vitální a pracovitý muž byl u konce svých sil. Poslední rány osudu nepřežil. Zemřel 6. srpna 1943.

Ze sochy presidenta Masaryka zůstala na původním místě zachována jen její nepatrná část (boty a otisk ve skále). Roztříštěné úlomky byla rozvezeny po celém okolí. Splynuly se zemí, ze které vzešly a zachované bizarní torzo obohatilo původně zamýšlený záměr tohoto díla o nový nadčasový význam. Místo, kde v jeskyni osazené a zničenou sochou Legionářů, bylo částečně ohraničené a světle, která ho kdysi ozařovala, pohasla.

Bylo třeba si však posvítit na pana Buriana. Jeho dílo, ač znetvořené, nepřestalo být turisticky atraktivní. V roli průvodců zde vypomáhali pamětníci a přátelé pana Buriana, kteří se nerozpakovali zvědavým návštěvníkům dopodrobna vysvětlit, komu patřila obrovitá socha, z níž se zachoval jen zlomek. V oficiálním textu pro průvodce je jen zmínka o prvním prezidentovi, což mátko zejména děti, které znaly prezidenta jediného, toho prvního, dělnického. Historická pravda musela být pro větší názornost, a ne poprvé v našich dějinách, kosmeticky upravena.

V sedmdesátých letech minulého století vyšel třídílný článek s příznačným názvem. "Pravda o Stanislavu Rolínkovi a jeho díle". Čtete-li dílo PRAVDA o něčem nebo o někom, je třeba vědět komu a čemu tato pravda slouží. Autor vás ovšem hned v samotném úvodu nenechá tápat, když píše, že Rolínkův život a práci je třeba vypsat beze všech příkras a legend s marxistickým přístupem k historii jeho života, který jediný může zaručit objektivní zhodnocení. Nechybí tudíž osvědčené schéma. Chudičký, proletářský a nezměrně pracovitý samouk Rolínek, štvaný klerikální záští za své kališnické dílo na Chlumu, je vykořisťovaný (nebo-li v duchu autorovy rétoriky - uvržený do komerčního zajetí) podnikavým kapitalistou Burianem, který pod rouškou mecenášství vysává z umírajícího, těžce nemocného umělce, poslední špetky sil, aby zrealizoval své velikášské ambice.

Nechci zaplevelit náš příběh zevrubnou kritikou tohoto článku. Jeduplné výpady nikam nevedou. Ale když už se pan autor tak vehementně ohání marxistickým přístupem k historii, dovolil bych si jen citovat Marxe samotného:

"Být radikální znamená uchopit věc u kořene, ale kořenem člověka je člověk sám".

Paní Anna Lehmanová ve snaze obhájit památku svého otce napsala

autorovi článku osobní dopis. Nebyla však jediná, koho se nešetrná slova hluboce dotkla. Pan Ladislav Bezděk, který Františka Buriana osobně znal, napsal podrobný dopis, z něhož citujeme zestručněné výňatky:

“Co přinutilo Rolínka, že vybudoval u Chlumu sousoší Husité, přestože při této práci nedostal od nikoho ani sousto!... Byl prostě jako všichni jemu podobní před ním a jistě i po něm posedlý touhou se umělecky projevit... Rolínkova nemoc byla v té době nevléčitelná, a že jí vzdoroval přes 8 let, to samo už bylo kusem úspěchu. Nelze věřit tomu, že přitom trpěl vyslovenou podvýživou, protože potom by jej nemoc zdolala mnohem dříve... Operuji jenom s tím, co mi po přečtení článku s rozhořčením řekli pamětníci Burianova života a akce u Rudky, kteří dokonce tyto práce tam prováděli. Při denní odměně ve výši 20 Kčs a denních pravidelných dopoledních a odpoledních vydatných svačinách navíc, byli poměrně slušně existenčně i s rodinami zajištěni, v době těžké hospodářské krize... Sám jsem v té době pracoval jako textilák za 16,88 Kčs za den a na svačinu jsem si nosil převážně lahev žitné kávy a kus chleba... Nazývá jej dokonce továrníkem, ač více ve svém uzenářství nezaměstnával více než 8 lidí, včetně 2-3 učňů... jehož neodpuštělnou vinou je, že celé dílo dal budovat pro opravdu “hanebný cíl”, aby získal pro Kunštát přitažlivou atrakci, která by prospěla i jeho osobě... Burian měl na kunštátském náměstí vážného konkurenta, pravděpodobně ještě zámožnějšího, ale ten neinvestoval do budování “atrakcí” pro Kunštát ani haléře. Má dnes, ale po smrti pokoj, není nikým vláčen ve jménu objektivitu... K čemu je dobrá invektiva, že Burian se dopustil jakéhosi neodpuštělného provinění proti Rolínkovi, když v době jeho léčení se pustil do tesání soch legendárních Blanických rytířů, jejichž podoba je stejně fiktivní? Rolínek je stejně dodatečně popopravil! Dnes by se takováto činnost nazvala lidovou uměleckou tvořivostí nebo naivním uměním, nikdo by ji nezesměšňoval. Poznámku že stereotypnosti obličejů Burianem zhruba zhotovených slov rytířů nemůže být omluvou ani jeho krátkozrakost, nelze hodnotit jinak, než jako impertinentní posměch člověku stíženému tělesnou vadou... Tuto hrubost netřeba více komentovat!”

I já si myslím, že netřeba více komentovat. Na oba dopisy nepřišla nikdy odpověď a tím spíš nebyla napsána omluva. Výňatky z dopisu pana Bezděka a jeho argumenty publikujeme poprvé. Po třiceti letech od jejich napsání.

V oficiálně vydaném katalogu je jen jakási neurčitá zmínka o podnikavém majiteli pozemku. Jméno a památka pana Františka Buriana byly odsouzeny k zapomenutí.

Příběh pokračuje

Pozvolna chátrající areál, kdysi pýcha Kunštátu, se dožívá roku 1989 a následně připadá vnučce Františka Buriana - Zdeně Popelkové.

Dnes malý penzion znovu vítá návštěvníky onoho podivuhodného místa. A nejen to. Paní Zdena se rozhodla společně se svým manželem a syny navázat na výzvu inspirátora a spolutvůrce díla pana Františka Buriana.

V roce 1992 vzniká Nadace Ars Lithos, která navazuje na odkaz a dědické poselství památky a každoročně pořádá sochařská sympozia, která oslovují profesionály a zejména začínající umělce z celého světa. Dávají jim prostor, pískovcové kvádry a možnost přistoupit k nim svobodně, dle vlastního uvážení. Přírodní areál prostoru Jeskyně Blanických rytířů je obohacený o nové plastiky. Jedním z cílů Nadace je posílení turistické atraktivity Kunštátska. Hledaná kontinuita s naplněním prvotního poselství a odkazu zakladatelů památky je však narušena legislativní úpravou omezující a regulující pravidla činnosti a uznání statutu Nadacím. Nadace Ars Lithos jako nezisková nedosahuje na požadovaný minimální vklad a pozastavuje svoji činnost.

A tak se dostáváme k přítomnosti nejsoučasnější. Navštívíte-li tuto památku ve chvílích mimo stanovenou návštěvní dobu, najdete zde dva pilně a usilovně pracující lidi. Nejsou to ovšem zaměstnanci pánů majitelů, ale majitelé osobně. Paní Zdena Popelková a pan Zdeněk Popelka. Matka a syn, vnučka a pravnuke pana Buriana. Péče o rozsáhlý areál je náročná. Stejně jako snaha zrenovovat zjizvenou podobu památky, na níž se tak krutě podepsal osud i čas. Nejlogičtější myšlenka, pokusit se znovuobnovit kdysi tak slavnou dominantu areálu, sochu T.G.M, byla neuskutečnitelná. Zničením původní sochy nebylo zničeno jen dílo, ale unikátní přírodní monolit, z něhož byla socha vytesána. Jenom najít, přepravit a otesat stejně kvalitního pískovce by bylo technicky nemožné. (připomínám jen kdysi odhadovanou hmotnost díla 600 t).

Bylo tu však zničené sousoší Legionáři, nepoměrně menší, z něhož se zachovalo alespoň pár úlomků. Pokus o rekonstrukci byl nadějnější. Přestože ani zde nebylo možné vytvořit přesnou repliku (zachovala se jen jedna fotografie, nákresy, nebo dokonce model nikoliv) bylo možné vytvořit alespoň symbolickou podobu tohoto sousoší, zobecňující její prvotní myšlenkové poselství. A tak se rodí počátky záměru, k němuž oba autoři přistupují s rozvahou i odvahou. Tak jako kdysi František Burian. Přestože ví, že podstatnou část nákladů ponесou sami ze svých nastřádaných prostředků, podaří se jim pro jejich záměr získat i finanční

příspěvek od krajského úřadu Jihomoravského kraje. Je možné přistoupit k realizaci podrobně rozpracovaných cílů svého záměru, který dostává pracovní (a později trvalý) název PRO NOBIS 2004 - ZA NÁS 2004 (citace z projektu záměru)

Rekonstruovat zničené sousoší Legionáři na původním místě v prostoru Jeskyně Blanických rytířů, kde bylo vytvořeno před 75 lety. Rekonstruované sousoší, které vytvoří jeden z účastníků symposia Nadace Ars Lithos, sochař Sergej Kulina, bude oproti originálu osazeno keramickou deskou od autorky Josefy Růžkové s nápisem "Věnováno památce bojovníků za svobodu Československa".

Vydat tiskem dokumenty a dobová svědectví o osudech této významné a pozoruhodné kulturní památky s autentickou zprávou o inspiračních podnětech záměru v monografii s názvem PRO NOBIS 2004 - ZA NÁS 2004, která bude obsahovat i cizojazyčné resumé hlavní myšlenkové osnovy.

Realizovat vernisáž díla i vydání monografie v nejbližším termínu, ke dni oslav vzniku samostatného Československého státu pod záštitou kulturních a samosprávných institucí, legionářské obce a za přítomnosti masmedií.

Seznámit prezidenta republiky se zamýšleným záměrem formou osobního dopisu

Ediční poznámka (vlastně pozvánka)

Každá publikace musí být redakčně připravena v jistém předstihu, aby mohla vyjít tiskem a tato není výjimkou. Proto jsou i následující slova psána v čase budoucím, přestože v době, kdy je budete číst se stanou popisem dějů přítomných či nedávno minulých.

Znovuodhalení sousoší "Legionáři", díla akademického sochaře Sergeje Kuliny se uskuteční 30. října 2004 pod záštitou hejtmana Jihomoravského kraje a pod patronací města Kunštátu. Slavnostní akt proběhne v areálu s Jeskyní Blanických rytířů a vyvrcholí odhalením sousoší v Jeskyni samotné. Součástí slavnostního aktu bude výstava fotografií "Legionáři" od Dagmar Hochové-Reinhardtové a fotografií.

"Dokument o tvorbě sousoší" Stanislava a Jany Chlupových, která se uskuteční v penzionu U sochy. Fotografie mapující vznik sousoší zde budou instalovány trvale. Stručnou informaci o znovuodhalení sousoší naleznete na webových stránkách na adrese www.rudka.cz. Podrobnější zprávu pak přineseme v rozšířeném a doplněném vydání této publikace.

6. října roku 2004 jsme zaslali prezidentovi republiky dopis, z něhož vyjímáme podstatné citace:

“Nejsme příznivci sebestředného vlastenčení, pestrobarevných vlajkosláv a hlaholné demonstrace politických tendencí, degradujících slova národ či vlast na prázdné a bezobsažné pojmy.

Odmitáme být sovětštější než Sovětský svaz, spojenější než státy americké a evropanštější než Evropané. Vlastenectví vnímáme jako nedílnou součást osobní identity. Příslušnosti k této zemi, ze které vzešly často křivolaké kořeny našich dějin a tradic, které nás včleňují, ale i vymezují ve společenství ostatních národů. Jsme osobití svými hodnotami i nedostatky a bylo by jistě pohodlné říct, že naše zajizvené a znečitlivěné vnímání vlastní osobitosti je důsledkem složitých historických peripetií, jimiž jsme v minulosti prošli. Vypravíme-li se však proti proudu času, najdeme inspiraci pro vlastní emancipaci v myšlenkách a činech našich předků známých i neznámých, které svým součtem vytváří most nad močály pocitů malosti či zbabělosti a jsou směrníkem k našemu svobodnému právu na sebeurčení. Osobnímu i státnímu. Znalost a vnímání tohoto odkazu se tak stává opravdě citlivým a aktuálním tématem zejména pro nastupující generaci a zejména nyní v roce 2004, který se stal rokem jedna našeho vstupu do společné Evropy.

Rádi bychom Vás... pozvali. Nejen jménem svým, ale jménem těch, kteří se na vzniku tohoto, ve své době unikátního díla, podíleli mírou největší... Vaše návštěva... je pro nás morální podporou našeho nezištného úsilí oslavit památku těch, kteří bojovali, pracovali a tvořili. Za vlast a pro vlast. Za svobodu a pro svobodu. Za nás a pro nás. PRO NOBIS 2004.”

Naše poděkování za pomoc při realizaci záměru Pro Nobis 2004 patří hejtmanovi JMK, ing. Stanislavu Juránkovi, náměstkovi hejtmana ing. Lubomíru Šmídovi, Lumíru Kramplovi, starostovi města Kunštátu, akademickému sochaři Sergeji Kulinovi, Josefě Růžkové, Mgr. Eduardu Mazálkovi a všem, kteří se podíleli na zdaru této akce.

Zdena a Zdeněk Popelkovi
Autoři záměru

Tiráž

Autor:	Mgr. Eduard Mazálek
Sazba	Sylva Kocmichová
Grafická a předtisková příprava	DTP Emage
Použité fotografie:	Archív rodiny Popelkových
Vydavatel:	Litera Brno
Nakladatel:	Sdružení podnikatelů Zdeněk Popelka s příspěvkem krajského úřadu JMK
Náklad	300 výtisků
Vydání:	první

RESUMÉ

MOTTO:

*“ Pronobis nevstoupí do žádných dějin, neboť je věčný,
neznamená pranic ve vývoji lidstva, on jenom...
udržuje nejvyšší hodnoty lidstva a to je skutek tak nadčasový,
že se na něj nejnáze zapomíná ”*

Karel Čapek - Pronobis

PRO NOBIS 2004 - ZA NÁS 2004, je pracovní název záměru, inspirovaného historií a osudem významné kulturní památky v Rudce u Kunštátu, zhodnocujícího její význam v souvislostech roku 2004, roku jedna našeho začlenění do země Evropské Unie.

Inspirační východiska záměru

- Příběh kunštátského podnikatele pana Františka Buriana, iniciátora myšlenky zbudovat na počest mladého rodícího se Československa památník, oslavující velikány českých dějin a symboly naší státnosti. Realizaci ambiciózního díla svěřil mladému, talentovanému, sochařskému samoukovi Stanislavu Rolínkovi, který zde v rozmezí několika let vytvořil monumentální sochu prezidenta T. G. Masaryka, vtesanou do skály a osadil nejvýznamnějšími artefakty uměle vyhloubené Jeskyně Blanických rytířů. Zde je i sousoší Legionáři a nadživotní jeskynní jezdecká socha sv. Václava. Prvotní záměr, přestože vzbudil mimořádný zájem veřejnosti a to nejen tuzemské, nebyl v celé plánované šíři dokončen. A nezpůsobila to jen předčasná smrt sochaře Rolínka, který zemřel ve věku pouhých 29. let na tuberkulózu. Kdosi, kdo neunesl nicotnost své malosti v konfrontaci s velikostí díla a jeho poselství, zvedl prst a ukázal.
- Na základě udání kolaboranta byl vydán příkaz ke zničení pro Čechy příliš symbolické sochy TGM a jako závadné mělo být z téhož důvodu odstraněno sousoší Legionáři. František Burian se snaží se svými rodáky zachránit ze sochy co se dá, ale likvidace monumentu má být provedena na vlastní náklady a bezesbytku. Tak, aby ji nebylo možné nikdy znovuobnovit. Zachován zůstává nepatrný fragment sochy (její boty) a otisk ve skále jako jediný důkaz její existence. Úlomky byly rozvezeny po celém okolí. Splynuly se zemí, ze které vzešly a zachované bizarní torso sochy obohatilo její původně zamýšlené poselství o nový nadčasový význam.
- Tato kulturní památka, zasvěcená a inspirovaná našimi dějinami a symboly české státnosti, kterou shlédly miliony návštěvníků z domova i ze zahraničí nebyla z důvodů méně či naprosto neujasněných dosud navštívena žádným z úřadujících prezidentů, přestože právě návštěva nejvyššího představitele státu byla nezištným přáním tvůrců památky, jejichž dílo (ač oficiálně nedocenené, systematicky ničené a mlčky přehlížené) zůstalo nepřehlédnutelným kulturním unikátem jejich rodného kraje.
- Po roku 1989 vzniká z iniciativy manželů Popelkových a jejich synů (paní Zdena Popelková je vnučkou pana Františka Buriana) Nadace Ars Lithos, která navazuje na odkaz a dědické poselství památky a každoročně pořádá sochařská sympozia, která oslovují profesionály i začínající umělce z celého světa. Dávají jim prostor, pískovcové kvádry a možnost přistoupit k nim svobodně, dle vlastního uvážení. Přírodní areál prostoru Jeskyně Blanických rytířů je obohacený o nové plastiky. Jedním z cílů Nadace je posílení turistické atraktivity Kunštátska. Hledaná kontinuita s naplněním prvotního poselství a odkazu zakladatelů památky je však narušena legislativní úpravou omezující a regulující pravidla činnosti a uznání statutu Nadacím. Nadace Ars Lithos, jako nezisková, nedosahuje na požadovaný minimální vklad a pozastavuje svoji činnost.
- V roce 2004, v prvním roce našeho začlenění mezi státy Evropské Unie, a na počest 75. výročí vytvoření později zničeného sousoší Legionáři, se rodí záměr vyjádřený pracovním

názvem Pro Nobis 2004 (Za nás 2004), který zobecňuje hlavní poselství tvůrců památky, kteří za nás a pro nás podali důkaz životnosti historie a symbolů naší státnosti jako inspirace při hledání svobodného sebeurčení. Myšlenka symbolické rekonstrukce zničené památky, kterou chceme dát i důstojný pomník legionářům kunštátska je připomenutím významu kulturní památky jako celku a životnosti jejího odkazu a poselství v soudobých souvislostech.

Realizace záměru

- Rekonstruovat zničené sousolí Legionáři na původním místě v prostoru Jeskyně Blanických rytířů, kde bylo vytvořeno před 75 lety. Rekonstruované sousolí, které vytvoří jeden z účastníků symposia Nadace Ars Lithos, sochař Sergej Kulina, bude oproti originálu osazeno keramickou deskou od autorky Josefy Růžkové s nápisem "Věnováno památce bojovníků za svobodu Československa".
- Vydát tiskem dokumenty a dobová svědectví o osudech této významné a pozoruhodné kulturní památky, s autentickou zprávou o inspiračních podnětech záměru v monografii s názvem PRO NOBIS 2004 - ZA NÁS 2004, která bude obsahovat i cizojazyčné resumé hlavní myšlenkové osnovy.
- Realizovat vernisáž díla i vydání monografie v nejbližším termínu, ke dni oslav vzniku samostatného Československého státu (28. října), pod záštitou kulturních a samosprávných institucí, legionářské obce a za přítomnosti masmedií.
- Seznámit prezidenta republiky se zamýšleným záměrem formou osobního dopisu a požádat ho, aby v rámci některé z plánovaných návštěv okresu zařadil návštěvu památky do svého programu. Chceme svou prosbou dát podnět k naplnění dosud nenaplněného snu tvůrců (alespoň posmrtně), aby jejich dílo inspirované vroucným vztahem k symbolům naší státnosti bylo počteno návštěvou nejvyššího představitele státu.

Ediční poznámka (vlastně pozvánka)

Každá publikace musí být redakčně připravena v jistém předstihu, aby mohla vyjít tiskem a tato není výjimkou. Proto jsou i následující slova psána v čase budoucím, přestože v době kdy je budete číst se stanou popisem dějů přítomných či nedávno minulých. Znovuodhalení sousolí "Legionáři", díla akademického sochaře Sergeje Kuliny se uskuteční 30. října 2004, pod záštitou hejtmána Jihomoravského kraje a pod patronací města Kunštátu. Slavnostní akt proběhne v areálu před Jeskyní Blanických rytířů a vyvrcholí odhalením sousolí, v Jeskyni samotné. Součástí slavnostního aktu bude výstava fotografií "Legionáři" od Dagmar Hochové-Reinhardtové a fotografií "Dokument o tvorbě sousolí" Stanislava a Jany Chlupových, která se uskuteční v penzionu U sochy, který se nachází v těsné blízkosti areálu s Jeskyní Blanických rytířů. Fotografie mapující vznik sousolí zde budou instalovány trvale. Stručnou informaci o znovuodhalení sousolí naleznete na webových stránkách na adrese www.rudka.cz. Podrobnější zprávu pak přineseme v rozšířeném a doplněném vydání této publikace. Nejosobnější kontakt s místem a ojedinelým dílem i jeho osudem však získáte na místě samotném. Pokud jste navštívili nebo se chystáte k návštěvě České republiky, zveme vás co nejsrdčeji k nám. Navštivte Jeskyni Blanických rytířů v Rudce u Kunštátu. Shlédněte dílo, které podává osobitou a inspirující výpověď o touze tvořivého a svobodného sebevyjádření i sebeurčení. Touze, která inspiruje a která je svorníkem mezi generacemi i národy.

Mgr. Eduard Mazálek
autor doprovodné monografie

Zdena a Zdenek Popelkovi
majitelé areálu Jeskyně Blanických rytířů
potomci pana Františka Buriana
autoři záměru

Obrazová příloha

Titulní strana

Sousoší "Legionáři" od S. Kuliny před dokončením (výřez)

Druhá strana obálky

Keramická deska osazená pro sousoší "Legionáři" od Josefy Růžkové

Samostatná obrazová příloha

Foto 1: František Burian

Foto 2: Stanislav Rolínek

Foto 3 a 4: Postup tvorby sochy T.G. Masaryka

Foto 5: Hotová socha T.G. Masaryka (u podstavce stojí pan F. Burian)

Foto 6: Prezidentova socha ukrytá během okupace za cihlovou zdí s atrapou domku

Foto 7: Socha Iva (dílo S. Rolínka)

Foto 8: Socha rytíře u vchodu do jeskyně

Foto 9: Socha sv. Václava (poslední dílo S. Rolínka)

Foto 10: Pohled do Jeskyně Blanických rytířů

Foto 11: Původní sousoší "Legionáři"

Třetí strana obálky

Torzo zničené sochy T.G.M. osazené státním znakem (1996)

Foto 1

Foto 2

Foto 3

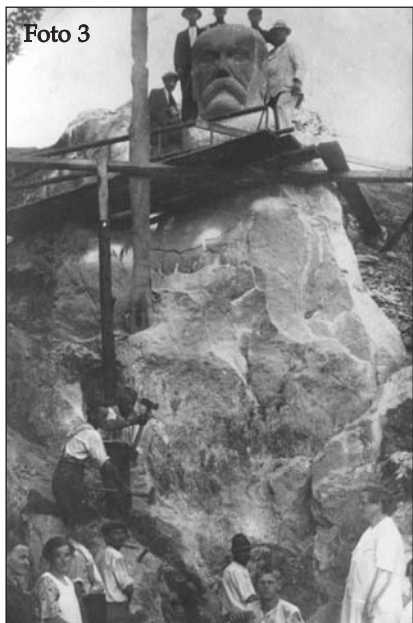

Foto 4

Foto 5

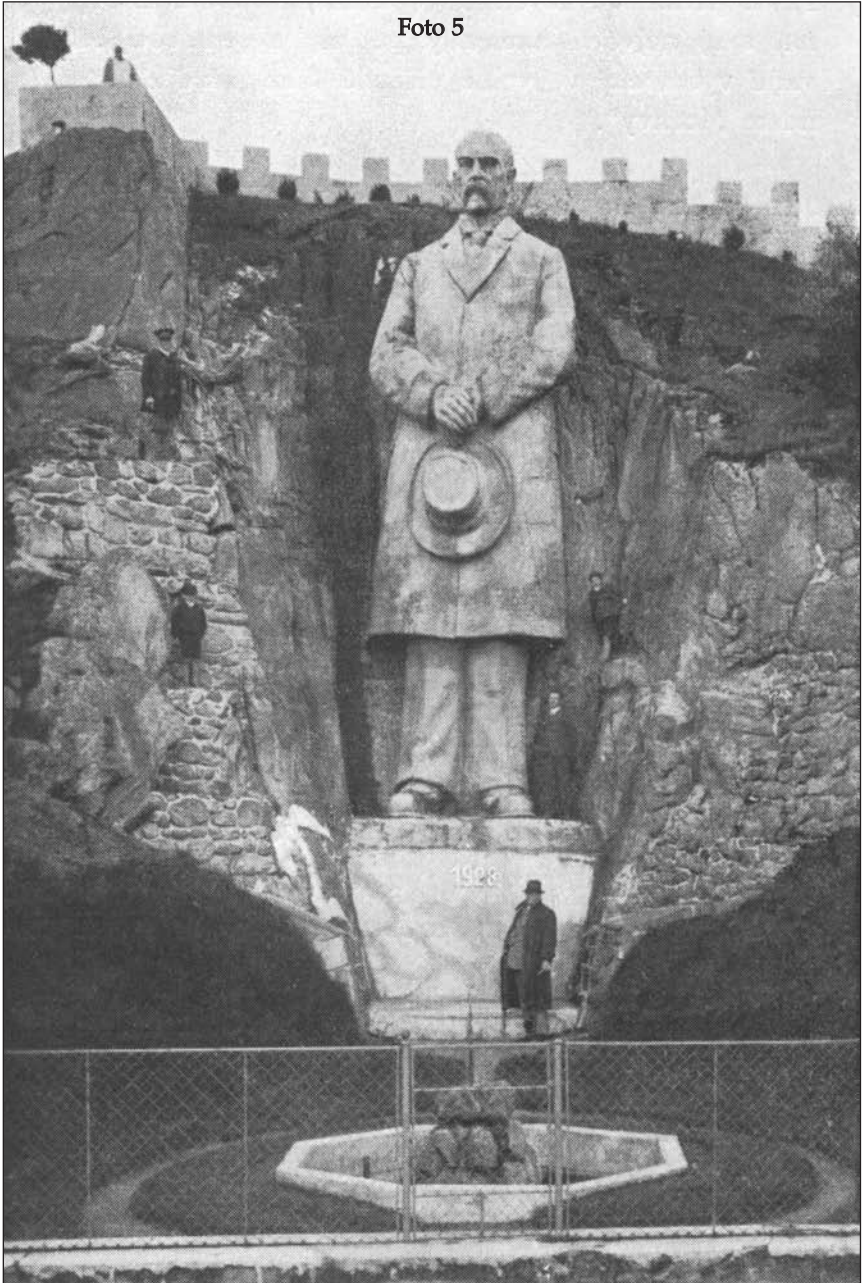

Foto 6

Obrovský lev, strážce sochy presidenta T. G. Masaryka u Kunštátu. Vytesaný samoukem Rolinkem.

Foto 7

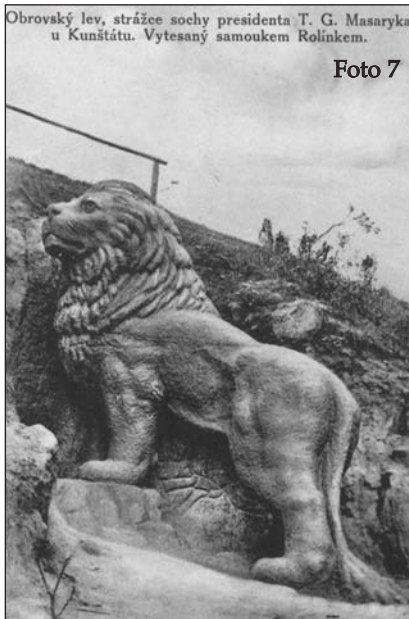

Foto 8

Foto 9

Foto 10

Foto 11

